

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Ингрид Симеонова Шикова – Софийски университет „Св. Климент Охридски”, Политически науки 3.3 – Европеистика – Политики на Европейския съюз

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление Политически науки 3.3, научна специалност 05.11.02 Политология (Външна политика и международни отношения) в УНСС

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 267/02.02.2024 г. на Зам-ректора по НИД на УНСС.

Автор на дисертационния труд: Бианка Валериева Тошева-Пешева

Тема на дисертационния труд: „УПРАВЛЕНИЕТО НА ЕВРОПЕЙСКОТО ВЪЗДУШНО ПРОСТРАНСТВО И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА СУВЕРЕНИТЕТА В КОНТЕКСТА НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ“

Рецензията е разработена в съответствие с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в УНСС и със стандарта за формата и съдържанието на рецензиите и становищата при провеждане на публична защита на дисертационни трудове за придобиване на образователна и научна степен доктор в УНСС .

1. Информация за дисертанта

Бианка Тошева - Пешева е завършила бакалавърска програма, специалност „Международни отношения“ в Университета за национално и световно стопанство и

магистърска програма по специалност "Европейска публична администрация" в IFAG - Франкофонски институт по администрация и управление – София. Магистърската й теза е на тема: „Подбор , обучение и кариерно развитие на ръководител полети”, след проведено проучване в ДП „Ръководство на въздушното движение – София и е публикувана от Editions Universitaires Européennes. Докторантката има богат практически опит и работа основно в сферата на управление на проекти. Провеждането на стаж в ДП „Ръководство на въздушното движение” [11/2009 – 01/2010] вероятно се оказва решаващо за избора на темата на дисертацията, тъй като по време на стажа тя се запознава със сътрудничеството на ниво политики в рамките на въздушния транспорт на ЕС и с инициативата „Единно европейско небе” на Европейския съюз.

Обучава се по докторска програма към катедра „Международни отношения“/факултет „Международна икономика и политика“ на УНСС по научна специалност 05.11.02 Политология (Външна политика и международни отношения).. Обучението е осъществено в задочна форма. Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Международни отношения“ при УНСС – София на 29.01.2024 г. и е насочен към външна защита с решение на Катедрения съвет на катедра „Международни отношения“ (Протокол № 3/29.01.2024 г.) и решение на Факултетния съвет на факултет „Международна икономика и политика“ (Протокол №5/30.01.2024 г.). Дисертационният труд е насочен за защита пред научно жури със Заповед №267/02.02.2024г. на Зам.Ректора по НИД и МС на УНСС.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

• Обем и структура

Дисертационният труд на Бианка Тошева е в общ обем от 208 страници, от които 195 страници текст, 11 страници използвана литература (100 източника, от които 19 на български език, 81 на английски език). Останалите страници се отнасят до съдържание, списък на съкращения, списък на фигури.

Дисертацията е структурирана в увод, три глави и заключение.

В увода е аргументирана мотивацията на докторантката за избора на темата на дисертацията, посочена е актуалността и важността на проблема. В увода е посочено,

че изследването се фокусира върху разбирането на процесите, свързани с трансформацията на концепцията за суверенитет и склонността на държавите да предоставят суверенни права в контекста на членството им в ЕС.

Първа глава „Аналитичен преглед на основните постижения в науката в областта на изучаването на суверенитета и разбирането му в контекста на международните отношения“ е разделена в две части. В първата част е направен преглед на академичната литература по темата за суверенитета, разгледана е концепцията за държавата и суверенитета и нейното значение в съвременния свят, анализирани са трудовете на редица автори в областта на националната държава и нейния суверенитет с опит да се изведе подходящото определение, което да се използва в дисертационния труд. Тази част съдържа исторически данни за развитието на понятието суверенитет и за проблеми при функциониране на международните организации, свързани с неговото практическо прилагане. Втората част на първа глава **„Конструкции и идентичности - между своето и единното. Приносът на Конструктивизма в международните отношения“** е посветена предимно на теорията на конструктивизма, която се използва като теоретична основа на дисертационното изследване. Разгледана е трансформацията на суверенитета през призмата на конструктивизма и е анализирана академичната литература по темата. Главата завършва с обобщения и изводи.

Втората глава е посветена на анализа на поведението на държавите във връзка с трансформацията на суверенитета им в рамките на ЕС. Тя също е разделена на две части: първата е посветена на ЕС като регионална система и влиянието на Съюза върху поведението на държавите, които го съставляват, а втората част разглежда значението на отдаването на суверенитет на европейско равнище. И в тази глава докторантката се обръща към академичната литература, свързана с европейската интеграция и разглежда икономическите неравновесия в ЕС, включително и особеностите на бюджета на ЕС при наличието на държави-приносителки и държави-получателки на средства. Главата завършва с изводи.

Третата глава „Управление на европейското въздушно пространство по пътя

към „управление на трансформацията се суверенитет“ е разделена на три части. В първата част се анализира предимно излизането на Обединеното кралство от Европейския съюз и влиянието, което напускането на ЕС има върху осъществяване на инициативата Единно европейско небе. Втората част разглежда предизвикателства пред държавите-членки на ЕС при единното управление на въздушното пространство, а третата е насочена към ефективността при управлението на въздушното пространство като ключов фактор при реализацията на Единното европейско небе. Третата глава завършва с обобщение и изводи

Дисертационният труд завършва със заключение, обобщаващо анализите и постигнатите резултати.

- **Важност и актуалност на проблема**

Инициативата „Единно европейско небе“ има за цел намаляване на разпокъсаността на европейското въздушно пространство, за да се увеличи ефективността на управлението на въздушното движение и на аеронавигационното обслужване. Въпреки усилията на европейските институции, продължаващи две десетилетия, пълната интеграция на европейското въздушно пространство все още не е напълно осъществена. Инициативата за Единно европейско небе се сблъсква със затруднения и съпротива, и не се очаква да бъде завършена до 2030—2035 г. На 22 септември 2020 г. Европейската комисията представи преработен текст на предложение с цел да се осигури по-устойчиво и стабилно управление на въздушното пространство в съответствие с Европейския зелен пакт. Обсъжданията относно тези мерки обаче са в застой, въпреки призивите на Европейския парламент да се преодолее продължаващата съпротива и да се ускори осъществяването на Единното европейско небе. Всичко това показва не само актуалността на проблема, но и неговата сложност и трудното осъществяване на тази инициатива в рамките на Европейския съюз.

Посочвайки всичко това, искам да подчертая, че пред докторантката стои нелеката задача да анализира една комплексна тема, която изисква познания в различни области на науката – право, политология, икономика, дори чисто технически познания, свързани с авиацията и управлението на въздушното пространство.

Що се отнася до суверенитета, то той е винаги е бил една от най-важните и най-противоречивите изследователски области, свързани с европейската интеграция. След речта си в Сорбоната през септември 2017 г. френският президент Еманюел Макрон последователно се застъпва за това, което той нарече „европейски суверенитет“. Той твърди, че само „Европа може да осигури реален суверенитет, което означава способността да съществуваме в съвременния свят и да защитаваме нашите интереси и ценности“. Не всички държави-членки на ЕС, обаче, споделят това виждане. Призивът за европейски наднационален суверенитет досега постига малък напредък. Интересно е, че „европейският суверенитет“ остава периферен и в теоретичните дискусии в рамките на ЕС. Наричат го дори „политическо табу“. В крайна сметка политическата жизненост на суверенитета все още действа предимно на национално ниво.

Отговорите на въпросите, свързани със суверенитета в съвременните условия са сложни и нееднозначни, а това обуславя и важноста и актуалността на проблема, изследван в рецензираната дисертация. В този смисъл, Бианка Тошева е намерила своя творчески ъгъл, от който да проведе дисертационното изследване.

- **Формулиране на целта, задачите, обекта, предмета и основната теза на дисертационния труд**

В увода се съдържат елементите, необходими за изясняване на целта, задачите, обекта, предмета и основната цел на дисертационния труд. Обектът на изследването е концепцията за суверенитет и трансформацията на тази концепция в контекста на участието на държавите в ЕС , а предметът на изследването е как трансформацията на концепцията за суверенитет влияе върху процесите на управление на европейското въздушно пространство.

Основната цел на дисертационния труд е изследване на поведението на държавите и склонността им да отдават суверенитет при управление на въздушното пространство в Европа и изследване на успеваемостта на концепцията Единно европейско небе на ЕС. Формулирани са редица конкретни задачи на изследването, както и конкретни изследователски въпроси, чиито отговори ще бъдат търсени - какво е значението на суверенитета за държавите в съвременния свят, по какъв начин трансформацията на суверенитета влияе на интеграционните процеси в ЕС, как

държавите в ЕС се справят с управлението на въздушното пространство в контекста на необходимостта от гъвкаво разбиране за суверенитет и т.н. Посочен е изследователският подход и методологията, които се използват за решаване на поставените научни задачи, както и ограниченията, произтичащи основно от динамиката в международната среда и конкретно в процесите в Европейския съюз.

- **Използвана научна литература**

Както беше споменато по-горе, в използваната литература са посочени 100 източника, от които 19 на български език, 81 на английски език. За дисертационния труд са използвани както академични източници - книги, студии, монографии, статии в научни сборници и списания, така и статистически данни, документи, Интернет източници. Що се отнася до статистическите данни в дисертацията, те биха могли да бъдат осъвременени с по-актуални, там където е възможно.

3. Оценка на дисертацията и получените научни и научно-приложни резултати

Представеният за рецензиране дисертационен труд отговаря на законовите изисквания – той е свидетелство, че авторът притежава познания по темата на дисертацията, познава теорията и академичната литература в изследваната област и демонстрира способност за осъществяване на научни и приложни изследвания.

Въз основа на прегледа на академичната литература, докторантката формулира определение /или както тя го нарича разбиране/ за суверенитет: „Основна движеща сила за държавите като субекти във вътрешната и международна среда, чиито основни съдържателни елементи имат различно значение и важност, в зависимост от необходимостта на държавата да се приспособява в определени условия и контекст.“

Анализирана е значимостта на правото на ЕС в контекста на наднационалното сътрудничество и преосмисляне на суверенитета. Извън общото представяне на особеностите на правовия ред в ЕС и неговата връзка със суверенитета, положително е разглеждането на т.нар. „стратегически суверенитет“, който макар да лишава

държавите от някои елементи националния суверенитет, на практика ги прави по-силни чрез по-голямата глобална сила на Европейския съюз.

Разгледани са факторите, определящи възприятието на държавите за ролята им в една динамична международна среда и при осъзнаване на вероятността за поява на дезинтеграция в ЕС. Анализирани е готовността им да се адаптират към необходимостта от трансформация на националния суверенитет в името на по-голяма политическа тежест на ЕС в международните отношения. Разработени са два модела - модел на различните състояния в международната среда в контекста на трансформацията на суверенитет и на променливите, които го определят, и модел за представяне на трансформацията на суверенитета чрез три основни процеса.

Интересен е подходът на преформулиране и пренасяне на правилата на Питърсън от книгата „12 правила за живота. Противоположна срещу хаоса.“ към „управление“ на хаоса в международните отношения.

Дисертацията допринася и за разширяване на знанията относно проблемите при реализацията на единното управление на въздушното пространство, тяхната връзка със схващането на национален суверенитет и задълбочаването на европейската интеграция.

В заключение, общото впечатление е, че докторантката има необходимите знания по темата на дисертацията, умения да анализира, да прави заключения.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приемам приносите, посочени в автореферата. Докторантката правилно е оценила своите усилия в посока на създаване на нейни модели, допълване и задълбочаване на съществуващи знания, създаване на аналитична рамка относно факторите, определящи участието на държавите в наднационално сътрудничество и отдаване на суверенитет.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантката има пет публикации, които са пряко свързани с темата на дисертацията. Две от тях са доклади, представени на научни конференции и публикувани в издания на Българската асоциация за европейски изследвания и на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – сборник от докторантска конференция.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертацията и дава представа за дисертационния труд, неговите цели, задачи и резултати.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Към всеки дисертационен труд е възможно да бъдат отправени критични бележки. Предварително правя уговорката, че те са добронамерени и целят да предизвикат размисъл по повдигнатите въпроси. Право на автора е да ги приеме или да не се съгласи с тях.

Дисертацията би спечелила, ако бъде „почистена“ от общоизвестни и учебникарски текстове, например подробното изброяване на компетентностите в съответствие с Лисабонския договор, на институциите на ЕС и техните правомощия. В текста има повторения, които са излишни – например, след като докторантката е посочила подробно какви са компетентностите в ЕС в съответствие с Лисабонския договор, те отново излишно се повтарят на стр.132-133.

Добре е докторантката да поработи върху своя стил. Макар, че заявява желанието да бъде близо до потенциалните читатели, прекалено дългите сложни изречения правят текста на някои места труден за четене. Самата докторантка в стремежа си да постигне максимална всеобхватност на това, което иска да каже, оставя някои изречения недовършени – например, без казуемо – стр.79. Макар и да не съм крайна по отношение на чуждиците в българския език, които неминуемо заемат своето място, все пак бих препоръчала на докторантката да обмисли използването на думи/термини като „имплементация“, „перцепция“.

В дисертацията има и някои неточности – например, на стр. 114 се твърди, че Договорът от Лисабон през 2009 г. съдържа в себе си два договора – Договора за ЕС и Договора за функциониране на Европейския съюз. Всъщност Договорът от Лисабон внася изменения в Договора за Европейския съюз и в Договора за създаване на Европейската общност. (вж.Официален вестник на ЕС – С306-17.12.2007). Клаузата за напускане на ЕС се съдържа в член 50 на Договора за Европейския съюз, а не в Договора за функциониране на ЕС, както се твърди на стр. 54. /На стр. 93 докторантката е посочила правилно, че член 50 е в ДЕС./ Годината на присъединяване на Хърватска не е 2014, както е посочено на стр.114, а 2013г. Неправилно е и

твърдението на същата страница, че Договорът за функциониране на Европейския съюз се състои от Договора за Европейския съюз и Договора от Лисабон.

Една от слабостите на дисертацията е, че на редица места се използват стари данни – например, на стр. 118 се говори за „един от последните доклади на Европейската комисия за мониторинг на прилагането на правото на ЕС от 2015г.“, както и графики с данни от доклада през 2016г., при положение, че е налична много по-актуална информация – доклад от 2022г., чието анализиране би допринесло за осъвременяване на дисертацията.

Същото се отнася и за анализите, които започват с доста абстрактната формула „през последните пет години“ – стр.93 например, без да става ясно кои са те при тази формула на стр. 124 се анализират „последните два доклада на Европейската комисия от 2017 и 2018г.“, Неприемливо е в докторска дисертация да се поставят копирани графики на английски език – стр. 140.

С тези бележки и препоръки бих искала да подпомогна бъдещите научни търсения и практически начинания на докторантката, която се е заела с една сложна и динамична изследователска област, изискваща непрекъснати и систематични усилия.

Въпроси:

- В дисертацията на редица места се използва терминът „интегритет“. Моля, докторантката да изясни какво точно има предвид при използването на този термин.
- Кога, според нея, държавите-членки на ЕС са по-склонни да отдават суверенитет – когато има дезинтеграционни тенденции в Съюза или когато интеграцията се развива възходящо в посока сближаване?

8.Заключение

Представената за рецензиране дисертация отговаря на изискванията за присъждане на образователна и научна степен “доктор”. Дисертационният труд на Бианка Валериева Тошева-Пешева е изследване, основано на познаване на тематиката, на академичната литература и на официалните документи в сферата на създаването и функционирането на Единното европейско небе. Дисертационният труд показва

образователната и научната осведоменост на докторантката Бианка Валериева Тошева-Пешева.

Въз основа на положителната оценка, посочените достойнства и конкретните приноси на дисертационния труд **„УПРАВЛЕНИЕТО НА ЕВРОПЕЙСКОТО ВЪЗДУШНО ПРОСТРАНСТВО И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА СУВЕРЕНИТЕТА В КОНТЕКСТА НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ОТНОШЕНИЯ“** подкрепям присъждането на образователна и научна степен **“доктор”** на Бианка Валериева Тошева-Пешева.

9 февруари 2024г.

София

проф.Ингрид Шикова